

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН
ІМЕНІ О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

КАФЕДРА
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, АРХЕОЛОГІЇ ТА
КРАЄЗНАВСТВА

СИЛАБУС
навчальної дисципліни

**АРХЕОЛОГІЯ
КАМ'ЯНОГО ВІКУ,
ДОБИ БРОНЗИ ТА
ЗАЛІЗА**

Освітній ступінь
Галузь знань
Спеціальність
Освітньо-професійна програма
Кількість кредитів
Рік підготовки, семестр
Компонент освітньо-професійної програми
Дні занять
Мова викладання
Консультації

Викладач

Контакти

бакалавр
03 Гуманітарні науки
032 Історія та археологія
Історія та археологія
3,5
2 рік, 3 семестр
Обов'язкові навчальні дисципліни
згідно з розкладом
українська
щопонеділка 13.00–14.00, щовівторка 13.00–
14.00 (107 кабінет, з можливістю дистанційної
роботи на платформах ZOOM та Google-class).
кандидат історичних наук, доцент
Веремейчик Олена Михайлівна
E-mail: weremeichyk@ukr.net
Facebook Messenger Olena Veremeichyk

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Археологія кам'яного віку, доби бронзи та заліза» охоплює коло теоретичних і практичних питань з археології України періоду палеоліту, мезоліту, неоліту, енеоліту, епохи бронзи та раннього залізного віку. Вивчення дисципліни сприяє процесу формування знань і навичок у здобувачів освіти з археології відповідних періодів та вмінь застосовувати їх у практичній роботі.

Предметом вивчення є археологічні культури на теренах України та методичні можливості застосування інформації щодо археологічних досліджень в освітньому та науковому процесах.

Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів:

1. Археологічні культури України доби кам'яного віку.
2. Археологічні культури України доби палеометалів та раннього залізного віку.

Метою викладання початкової дисципліни «Археологія кам'яного віку, доби бронзи та заліза» полягає у формуванні у здобувачів освіти компетентностей, пов'язаних з основними навичками роботи з речовими джерелами України і застосуванням їх у освітньому та науковому процесах.

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ І РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Шифр згідно ОПШ	Компетентності
ЗК 2	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
ЗК 3	Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.
ЗК 4	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
ЗК 6	Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.
ЗК 8	Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.
СК 4	Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.
СК 5	Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).
СК 6	Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.
СК 7	Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.
СК 10	Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.
СК 11	Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність.
СК 12	Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організовувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.
СК 13	Здатність визначати причинно-наслідкові зв'язки розвитку людської цивілізації, основні етапи її становлення.
Здобувач вищої освіти буде здатен Програмні результати навчання	
ПРН 05	Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.
ПРН 08.	Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки детальні знання про певний історичний період або проблему.
ПРН 09.	Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.
ПРН 10.	Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.
ПРН 14.	Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

№	Назва теми	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Модуль I				
1	Предмет та завдання дисципліни	2		
2	Етапи антропогенезу	2	4	7
3	Ранній та середній палеоліт України	2		
4	Пізній палеоліт України	2	2	10
5	Мезолітичні культури	2	2	5
6	Неолітичні культури на теренах України	2	2	5
Модуль II				
7	Доба палеометалів	2		
8	Культура Кукутені-Трипілля	2	4	5
9	Епоха бронзи на теренах України	2	2	5
10	Доба заліза в історії людства	2	2	
11	Скіфська доба	2	4	10
12	Античні міста Північного Причорномор'я.	2	2	10
Разом за курс - 105 год		24	24	57

Тематика практичних занять.

Модуль I

Тема 1. Африка – батьківщина людства (2 год.)

1. Австралопітеки та Homo Habilis.
2. Пітекантропи та їх місце в антропогенезі.
3. Неандертальці: походження, морфологія.
4. Місце неандертальця в антропогенезі за даними новітніх

Тема 2. Походження та розвиток Homosapiens. (2 год.)

1. Вибух вулкана Тоба та його наслідки.
2. Феномен «пляшкового горла» в генезі Homosapiens.
3. Екзогамія і формування Homosapiens
4. Конкуренція Homosapiens з неандертальцями в Європі.

Тема 3. Мисливські суспільства прильодовикової Європи. (2 год.)

1. Природа прильодовиків'я.
2. Мисливці на мамонтів
3. Мисливці на бізонів
4. Мисливці на північних оленів

Тема 4. Мезоліт України. (2 год.)

1. Спосіб життя мезолітичного населення
2. Археологічні культури мезоліту України
 - а) кукрецька;
 - б) гребениківська;
 - в) донецька;
 - г) шпанська;
 - д) мурзак-кобинська;
 - е) кудлаївська;
 - ж) пісочнорівіська;

з)яніславицька культура

Тема 5. Неоліт України. (2 год.)

1. Неолітична революція.
2. Неолітичні культури України:
 - а) буго-дністровська археологічна культура;
 - б) культура лінійно-стрічкової кераміки;
 - в) дніпро-донецька культура;
 - г) таш-аїрська археологічна культура;
 - д) азово-дніпровська археологічна культура;
 - є) культура ямково-гребінцевої кераміки.
3. Могильники маріупольського типу.

Модуль II

Тема 6. Господарство носіїв культури Кукутені- Трипілля. (2 год.)

1. Землеробство та скотарство.
2. Обробка каменю.
3. Обробка кістки.
4. Металургія.

Тема 7. Світогляд носіїв культури Кукутені- Трипілля за археологічними даними(2 год.)

1. Керамічне виробництво. Асортимент виробів з кераміки. Зміни керамічного комплексу протягом часу.
2. Керамічний орнамент, як джерело вивчення мистецтва трипільських племен.
3. Пам'ятки мистецтва, культові об'єкти.
4. Поховальні пам'ятки.

Тема 8. Археологічні культури епохи бронзи степової частини України. (2 год.)

1. Загальна характеристика періоду бронзи. Характеристика металургії доби бронзи.
2. Ямна культурно-історична спільнота.
3. Кемі-обинська культура.
4. Катакомбна культурно-історична спільнота.
5. Зрубна культурно-історична спільнота.

Тема 9. Кіммерійська культура (2 год.)

1. Кіммерійці за повідомленнями грецьких та переднеазійських писемних джерел.
2. Пам'ятки чорногорівського типу.
3. Пам'ятки новочеркаського типу.
4. Мистецтво кіммерійської доби (декоративно-вжиткове мистецтво, кам'яні стели).

Тема 10. Озброєння та військова справа скіфів. (2 год.)

1. Дістанційна зброя у скіфів (лук та стріли, дротики).
2. Зброя ближнього бою:
 - а) мечі та кинжали;
 - б) списи, бойові сокири, булави тощо.
3. Захістний обладунок у скіфів.
4. Стратегія та тактика скіфського війська (скіфо-перська війна, битва при Фаті).

Тема 11. Релігійні уявлення та мистецтво степових скіфів (2 год.)

1. Релігійні уявлення та обряди скіфів за повідомленнями писемних джерел.
2. Поховальні звичаї скіфів за повідомленнями писемних джерел та археологічними матеріалами.
3. Мистецькі вироби:
 - а) антропоморфні статуї.

- б) скіфський звіриний стиль;
- в) еліно-скіфське мистецтво.

Тема 12. Античні міста Північного Причорномор'я (2 год.)

1. Міста північно-західного Причорномор'я (поселення на острові Березань (Борисфен), Ольвія, Тіра та Ніконій).
2. Міста західного Криму (Херсонес, Кіркенітіда, Кралос Лімен).
3. Міста східного Криму (Пантикапей, Німфей, Мірмекій та інші).

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

1. Археологія України /За ред. Л. Л. Залізняка. Київ, 2005.
2. Археологія Української ССР. Київ, 1985. Т. 1.
3. Археологія Української ССР. Київ, 1986. Т. 2.
4. Брейд У., Трамп Д. Археологічний словарь. Москва, 1990.
5. Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України, Київ, 1994.
6. Відейко М. Ю. Археологія в Інтернеті. Довідник. Київ, 2001.
7. Гарден Ж. К. Теоретическая археологія. Москва, 1983.
8. Генинг В. Ф. Очерки по истории советской археологии. Киев, 1989.
9. Давня історія України. Т. 1. Первісне суспільство. Київ, 1997.
10. Залізник Л. Л. Охотники на северного оленя Украинского полесья эпохи финального палеолита. Киев, 1989.
11. Залізник Л. Л. Первісна історія України. Київ, 1999.
12. Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39.
13. Закон України «Про охорону археологічної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 26.
14. Клейн Л. С. Археологіческие источники. Ленинград, 1978.
15. Клейн Л. С. Археологіческая типология. Ленинград, 1991.
16. Рындина Н. В., Дегтярева А. Д. Энеолит и бронзовый век. Москва, 2002.
17. Україна. Хронологія розвитку з давніх часів до пізньої античності. Т. 1. К., 2008.
18. Формозов А. А. Страницы истории русской археологии, Москва, 1986.

Допоміжна література:

1. Археологія. 1993. № 3 (до 100-річчя відкриття трипільської культури).
2. Античные государства Северного Причерноморья. Москва, 1984.
3. Аникович М. В. Методология археологии и новые подходы к изучению верхнего палеолита Евразии: Избранные лекции / Новосибир. гос. ун-т; Ин-т археол. и этногр. СО РАН. Новосибирск, 2010.
4. Артамонов М. И. Киммерийцы и скифы. – Л., 1969.
5. Березанская С. С. Средний период бронзового века в Северной Украине. Киев, 1972.
6. Березанская С. С. Северная Украина в эпоху бронзы. Киев, 1982.
7. Березанская С. С., Отрощенко В. В., Черениченко Н. И., Шарафутдинова И. Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. Киев, 1986.
8. Бессонова С. С. Религиозные представления скифов. Киев, 1983.
9. Блаватский В. Д. Античная археология Северного Причерноморья. – Москва, 1961.
10. Блаватский В. Д. Античная полевая археология. Москва, 1967.
11. Брашинский И. Б. Сокровища скифских царей. Москва, 1967.
12. Брашинский И. Б. В поисках скифских сокровищ. Ленинград, 1979.
13. Бобринский А. А. Гончарство Восточной Европы. Москва, 1978.
14. Гладиллин В. Н. Проблемы раннего палеолита Восточной Европы. Киев, 1976.

15. *Гладилин В.Н.* Что же такое «Техника Леваллуа»? // Каменный век. Памятники. Методика. Проблемы. Сборник научных трудов. К., 1989.
16. *Гладилин В.М.* Мікроіндустрії раннього палеоліту: замість післямови// Кам'яна доба України. Вип. 13. К., 2010.
17. *Гаврилюк Н. А.* Домашнее производство и быт степных скифов. Киев, 1989.
18. *Граков Б. Н.* Скифы. Москва, 1971.
19. *Граков Б. Н.* Ранний железный век. Москва, 1977.
20. *Демиденко Ю.Е.* Мікроліти комплексів Оріньяку Сюрени1 та їх значення у вивченні Оріньяку Західної Європи// Кам'яна доба України вип. 14. Київ, 2011.
21. *Даниленко В. Н.* Неолит Украины. Киев, 1969.
22. *Даниленко В. М.* Кам'яна могила. Київ, 1986.
23. *Деревянко А. П., Маркин С. В. Васильев С. А.* Палеолитоведение. Введение и основы. Новосибирск, 1994.
24. *Енциклопедія трипільської цивілізації.* Київ, 2004.
25. *Зализняк Л.Л.* Население Полесья в мезолите. К. 1991.
26. *Зубарь В. М.* Северный Понт и Римская империя. Киев, 1998.
27. *Зубар В. М., Линьова Э. А., Сон Н. А.* Античний світ Північного Причорномор'я. Київ, 1999.
28. *Зубарь В. М.* Боги и герои античного Херсонеса. Киев, 2005.
29. *Ильинская В. А. Тереножкин А. И.* Скифия VII – IV вв. до н.е. Київ, 1983.
30. *Кондукторова Т.С.* Антропология населения Украины мезолит, неолита и эпохи бронзы. М., 1973.
31. *Колосов Ю. Г., Степанчук В. Н., Чабай В. П.* Ранний палеолит Крыма. Киев, 1993.
32. *Котова Н. С.* Неолитизация Украины. Киев, 2002.
33. *Крапивина В. В.* Ольвия. Материальная культура I–IV вв. н. е. Киев, 1993.
34. *Круц В. А.* Позднетрипольские памятники Среднего Поднепровья. Киев, 1977.
35. *Крыжицкий С. Д.* Жилые дома античных городов Северного Причерноморья. Киев, 1882.
36. *Крыжицкий С. Д.* Архитектура античных государств Северного Причерноморья. Киев, 1993.
37. *Крыжицкий С. Д., Зубар В. М., Русяева А. С.* Античні держави Північного Причорномор'я. Київ, 1998.
38. *Куклина И. В.* Этнография Скифии по античным источникам. Ленинград, 1985.
39. *Лагодовська О. М., Шапошникова О. Г., Макаревич М. Л.* Михайлівське поселення. Київ, 1962.
40. *Мезенцева Г.* Дослідники археології України. Чернігів, 1997.
41. *Мозолевський Б. М.* Скіфський степ. Київ, 1983.
42. *Мурзин В. Ю.* Скифская архаика Северного Причерноморья. Киев, 1984.
43. *Мурзин В. Ю.* Происхождение скифов: основные этапы формирования скифского этноса. Киев, 1990.
44. *Неприна В.И., Зализняк Л.Л., Кротова А.А.* Памятники каменного века Левобережной Украины. К., 1986. .
45. *Нехорошев П. Е.* К методике изучения нижнепалеолитической техники и технологии расщепления камня //Российская археология. 1993. №3
46. *Нужний Д. Ю.* Розвиток мікролітичної техніки в кам'яному віці. Київ, 1992.
47. *Палеолит СССР.* – М. 1984.
48. *Переводчикова Е. В.* Язык звериных образов. Москва, 1994.
49. *Сапрыкин С. Ю.* Боспорское царство на рубеже двух эпох. Москва, 2002.
50. *Свешников И. К.* Культура шаровидных амфор. Свод археологических источников. Москва, 1983. Вып. В1–3.
51. *Семенов Ю. И.* Как возникло человечество. Москва, 1966.
52. *Ситник О.С.* Мустьерская стоянка Пронятин й еместо в палеолите Восточной Европы // Археологический альманах. Донецк, 1994. № 3.
53. *Ситник О.С.* Деякі аспекти походження первісного мистецтва у світлі нових фактів // Народознавчі зошити. Львів, 1996. № I.
54. *Ситник О.С.* Шлях розвитку левалузських індустрій в Україні // Археологический альманах. Донецк, 1996. № 5. Ч. II

55. *Ситник О.С.* Деякі проблеми та перспективи дослідження печерних археологічних пам'яток // Скелі й печери в історії та культурі стародавнього населення України. Збірник тез повідомлень та доповідей. Львів, 1995.
56. *Сон Н. А.* Тира римського времени. Киев, 1993.
57. *Сорочан С. Б., Зубарь В. М., Марченко Л. В.* Жизнь и гибель Херсонеса. Харьков, 2001.
58. *Сорочан С. Б., Зубарь В. М., Марченко Л. В.* Херсонес – Херсон – Корсунь. Киев, 2003.
59. *Степанчук В.Н.* Нижний и средний палеолит Украины. Черновцы, 2006.
60. *Телегин Д. Я.* Неолитические могильники мариупольского типа. Киев, 1991.
61. *Телегин Д. Я., Нечитайло А. Л., Потехина И. Д., Панченко Ю. В.* Среднеостоговская и новоданиловская культуры энеолита Азово-Черноморского региона. Луганск, 2001.
62. *Тереножкин А. И.* Киммерийцы. Киев, 1976.
63. Технология производства в эпоху палеолита под редакцией А.Н. Рогачева/ АН СССР Институт археологии. Ленинград, 1983
64. *Цалкин В. И.* Древнейшие домашние животные. Москва, 1970.
65. *Чабай В.П.* Средний палеолит Крыма. – Симферополь, 2004
66. *Черненко Е. В.* Скифские лучники. Киев, 1981.
67. *Черненко Е. В.* Скифо-персидская война. Киев, 1984.
68. *Шелов Д. Б.* Античный мир в Северном Причерноморье. Москва, 1966.
69. *Шрамко Б. А.* Бельское городище скифской эпохи (г.Гелон). Киев, 1987.
70. *Щеглов А. Н.* Северо-Западный Крым в античную эпоху. Ленинград, 1978.
71. Энеолит СССР. Москва, 1982.
72. Эпоха бронзы лесной полосы СССР. Москва, 1987.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інститут археології НАН України - www.archeology.org.ua
2. Енциклопедія історії України - <http://wikimediaukraine.wordpress.com/2012/09/19/eu>
3. Спілка археологів України. Розділ «бібліотека»

ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Студент має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх;
- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії; активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;
- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;
- отримати індивідуальні консультації у викладача.

Студент зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;
- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших студентів і викладача;
- виконати творчу роботу у вигляді презентації;
- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 60 балів.

Політика щодо дедалайнів та перескладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (довідки, розпорядження про індивідуальних графік відвідування тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Студенти керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка» (Наказ Ректора № 383 від 27.12.2019 р. зі змінами і доповненнями від 23.12.2020 (<https://drive.google.com/file/d/1YOj2QK3xW-03evO8Tkg1o3ZKUAbBL-VH/view>)).

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.

Розподіл балів

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Бали			до 75
Робота на практичному занятті	12	5	до 60
Самостійна робота:	8	2	до 15
Екзамен			до 25
Усього:			до 100